

Diàleg, amabilitat i amistat amb tothom

Una proposta estimulant de la Fratelli tutti

Carlos María Moreno Pérez¹

El diàleg, l'amabilitat i l'amistat amb tothom són els tres conceptes agafats de l'encíclica Fratelli tutti. Tots tres estan entrelaçats i pressuposen trobada entre persones. S'assenyalen tres característiques perquè es produeixi el diàleg i, així mateix, s'apunten set consideracions sobre aquest diàleg. S'aprofundeix en els conceptes d'"amabilitat" i "amistat social". En aquest article ens ocupem de tot això, i arribem a unes quantes conclusions pràctiques per dur a terme de manera efectiva i eficaç la trobada amb diàleg, amabilitat i amistat amb tothom, que és la proposta estimulant a la qual ens anima el Papa Francesc en aquesta encíclica.

Introducció

Voler trobar-se amb algú és el primer pas per possibilitar un diàleg que tindrà com a resultat una trobada més important, si efectivament es dona, o potser un desacord quan el diàleg no resulti fructífer. Per trobar-se amb l'altre cal "voler voler", cal posar-hi, moltes vegades, voluntat, però sobretot cal estimar, que és una raó fonamental per al cristià. Com Yepes i Aranguren (1999: 141) han escrit: "Estimem perquè *volem*, és a dir, perquè la nostra voluntat —nosaltres mateixos— vol voler." A la base de la trobada, de la fraternitat, de la vida cristiana, hi ha l'Amor, com el magisteri del Papa Benet XVI ens va ensenyar en les seves encícliques *Deus caritas est* (2006) i *Caritas in veritate* (2009). El que mou els cristians a sortir¹ a trobar l'altre és, sens dubte, l'Amor.

Si hi ha amabilitat s'obre la possibilitat de la trobada i la mateixa trobada pot ser amable o no ser-ho. Si, en la trobada, hi ha un diàleg sincer, si a més hi ha amabilitat i les trobades són reiterades en el temps, pot ser que sorgeixi l'amistat, perquè l'amistat —com se sap bé— requereix temps. Per tot això, en línies posteriors, s'al·ludirà a la "cultura de la trobada" com un element crític per al diàleg, per a l'amabilitat i l'amistat amb tothom. Així ho ha emfatitzat el Papa Francesc a *Fratelli tutti* (FT). Per tant, la trobada és subjacent en el diàleg, l'amabilitat i l'amistat social. Perquè... és possible el diàleg si no hi ha trobada? No és l'amabilitat una manera d'atansar-se a la trobada i al diàleg? No és l'amistat un dels béns que ens depara una vida reeixida?

A l'encíclica que comentem, el Papa Francesc hi fa, efectivament, una crida al diàleg, l'amabilitat i l'amistat social per assolir una fraternitat universal, perquè, recordem-ho, tots som germans i fills del mateix Pare.

L'estructura d'aquest article seguirà els tres conceptes per analitzar en els apartats corresponents. És a dir: en el primer apartat, s'hi abordarà el diàleg; en el segon, l'amabilitat, i, en el tercer, l'amistat social. El capítol s'acabarà, a tall de síntesi, amb el recordatori de cinc idees centrals.

El diàleg

No es pot passar per alt en els primers números de l'encíclica l'al·lusió a dues trobades. La primera explica com sant Francesc —exemple d'humilitat, senzillesa i pobresa— “visita el sultà Al-Màlik al-Kàmil a Egipte, que va significar per a ell un gran esforç a causa de la seva pobresa, dels pocs recursos que tenia, de la distància i de les diferències d'idioma, cultura i religió” (FT, 3). D'aquesta primera trobada, se'n ressalta l'esforç que, per a sant Francesc, va suposar sortir a trobar el sultà. Esforç degut a la falta de recursos —eren escassos— i a tres diferències, en tot cas, no menors: la primera, la de l'idioma. Quantes vegades l'idioma pot ser motiu de mals entesos i pot dificultar el diàleg, la trobada entre dues o més persones! La segona, la de la cultura. No fa falta ser especialista en antropologia cultural, tan sols amb una mica de sentit comú s'aprecien les diferències que es poden trobar entre cultures diferents, potser encara més grans que les actuals, a l'època en què va viure sant Francesc, ja que el món estava menys interconnectat. La tercera diferència és la de la religió. Al llarg de la història, les diferents religions han estat font, moltes vegades, de disputes no només teològiques, sinó també d'enfrontaments socials, violències incomprensibles, enfrontades entre elles en batalles terrenals de poder, en comptes de ser facilitadores d'unió i d'harmonia, de trobada i diàleg franc, entre els pobles i la gent, malgrat les seves diferències fonamentals. Sant Francesc d'Assís no va tenir gens fàcil la sortida a trobar Al-Màlik al-Kàmil, però amb determinació va voler sortir a trobar-lo per dialogar-hi.

La segona trobada és la del mateix Papa Francesc, a Abu Dhabi, amb el Gran Imam Ahmed al-Tayeb (FT, 5). Aquesta trobada que va servir “per recordar que Déu ha creat tots els éssers humans iguals en drets, en els deures i en la dignitat, i els ha cridat a conviure entre ells com a germans. No va tractar-se d'un mer acte diplomàtic sinó d'una reflexió feta en diàleg i d'un compromís conjunt” (FT, 5).

Les tres D: drets, deures i dignitat

La igualtat a la qual es refereix el Papa Francesc se sosté en tres D. La primera D, la dels drets. La Doctrina Social de l'Església ha aportat la seva

visió dels drets propis de la naturalesa humana i els que es generen per conuiu humanament en societat. En el número cinc de l'encíclica, només s'hi anuncien de manera genèrica, però se sap bé quins són, ja que estan recollits en el Magisteri de l'Església.

La segona D és la dels deures. A l'ésser humà també li corresponen uns deures. Així, com a ésser humà hi ha uns deures per complir. Aquests deures estan en relació amb altres o al nostre voltant. A cap persona de bona voluntat no se li pot escapar, per exemple, el seu deure respecte als més desafavorits en la societat. Tampoc, el deure de cuidar la “casa comuna” que és la Terra. Ja fa uns quants anys, el filòsof francès Gilles Lipovetzsky (1994) va advertir que s'entrava en un crepuscle del deure. D'aleshores ençà, tot sembla indicar que l'equilibri tan necessari entre drets i deures no és tal, ja que es tendeix a emfatitzar, sobretot, els drets en una mesura molt desigual als deures. Expressat d'una altra manera, cada vegada més, els drets prevalen sobre els deures.

Déu ha creat tots els éssers humans iguals en drets, en els deures i en la dignitat, i els ha cridat a conuiu entre ells com a germans.

La tercera D és la de dignitat. El Pontifici Consell “Justícia i Pau” va publicar, l'any 2005, un *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*. Al seu “Índex analític” s'hi trobarà “Dignitat humana”, on el lector podrà seguir algunes de les empremtes indelebles que l'Església ha volgut deixar en relació amb la dignitat. A l'encíclica, s'hi afirma: “Qui pateix la injustícia ha de defensar amb força els seus drets i els de la seva família precisament perquè ha de preservar la dignitat que li ha estat donada, una dignitat que Déu estima” (FT, 241).

Els éssers humans, assenyalava el Papa Francesc, van ser creats iguals per Déu en aquestes tres D: drets, deures i dignitat. Així doncs, el Papa Francesc xifra la igualtat de tots els éssers humans en drets, deures i dignitat. Per això, la crida que fa en aquesta encíclica, per a la fraternitat i l'amistat social, des de les seves “conviccions cristianes”, té els pilars fonamentals en la trobada i el diàleg, i és una crida universal que s'adreça a “totes les persones de bona voluntat” (FT, 6).

Com ha de ser aquest diàleg *amb tothom*? En primer lloc, el Papa Francesc assenyalava tres característiques perquè el diàleg sigui en unes condicions que, realment, l'afavoreixin.

Característiques perquè es produeixi el diàleg:

1) *Tenir una “actitud receptiva”*, que és la pròpia de qui es para a escoltar l'altre, i li presta atenció. Estar “atents” al que ens diu l'altre sense

interrompre'l, deixant-li marge perquè s'esplai sense contestar-li fins que hagi acabat. Diu el Papa Francesc, amb raó, que “el món d'avui és, majoritàriament, sord” perquè “de vegades la velocitat del món modern, la frenesia, ens impedeix escoltar bé el que diu l'altra persona”. La “velocitat” i la “frenesia” dels temps poden ser impediments per escoltar, atentament, l'altre. L'escolta requereix, a més, atenció, una certa pausa, calma i desaccelerar la vida, encara que sigui mentre duri el diàleg (FT, 48).

2) *Sortir junts a la recerca de la veritat*: això és el diàleg. Aquesta recerca de la veritat condueix a un camí que ha de ser “perseverant”, “de silencis i patiments, capaç de recollir amb paciència la llarga experiència de les persones i els pobles” (FT, 50). La constància en la recerca no pot ser ni “ansiosa” ni instantània suggerida per unes dades extretes d'Internet, ni per

El diàleg requereix una actitud receptiva, sortir junts a la recerca de la veritat i establir.

informacions “la veracitat de les quals no està assegurada” (FT, 50). Amb les dades “no es penetra al cor de la vida”, ni es pot trobar “un sentit a l'existència”. La recerca de la

veritat, en una escolta atenta, sí que pot “donar sentit a l'existència”. És la veritat la que ens permetrà aprofundir en el misteri de l'existència.

3) *Establir-se des de la fraternitat*, ja que el diàleg ha de ser amb tothom. Per això, diu el Papa Francesc, cal educar en una fraternitat “cultivada conscientment” (FT, 103). Una educació que impulsi la fraternitat entre persones i pobles. Tractar l'altre com a germà facilitarà el diàleg i la trobada.

En segon lloc, el diàleg es produeix amb altres, és a dir, amb persones, entre països, entre “cultures diverses”. El Papa Francesc posa l'accent, sobretot, en aquells migrants vulnerables que es veuen en una cultura diferent de la seva. Com ha de ser, aleshores, el diàleg? Es poden deduir set consideracions al respecte.

Set consideracions entorn del diàleg

1) El diàleg ha de ser “pacient i confiat”. Per això, el primer que cal fer és “acollir de tot cor” el diferent, el que no és com jo, els que no són com nosaltres perquè provenen d'una altra cultura, tot permetent que continuï “essent ella mateixa”, atès que conté una riquesa que no hauria de perdre's perquè, amb la pèrdua, el món seria més pobre. Per tal que es produeixi aquest encaix de cultures diferents cal tenir paciència i confiar, els uns en els altres, i possibilitar un *intercanvi fecund* entre tots (FT, 137 i 138).

2) La trobada entre Orient i Occident, que propiciés aquest “diàleg de les cultures” d'ajuda mútua, en què Occident podria trobar en Orient remeis per a l'excés de materialisme i Orient en Occident “elements” que l'ajudessin a

“salvar-se de la debilitat, el conflicte i el declivi científic, tècnic i cultural” (FT, 136).

3) El diàleg s’ha de generar des de la *identitat personal*: “no hi ha diàleg amb l’altre sense identitat personal” (FT, 143). Si no hi ha identitat o si la identitat està diluïda, com es dialoga? Si no hi ha una solidesa en la identitat de la persona, des d’on es dialoga? Com se surt a trobar l’altre? Cal posseir “un substrat on estic ferm i arrelat” (FT, 143). Voldríem emfatitzar la importància d’aquest *substrat ferm i amb arrels*, “arrelament” que sosté (i sustenta) la persona, li dona la raó de ser i sentit a la seva existència. Així mateix, tampoc hi ha diàleg entre els pobles si no és “des de l’amor a la terra”, “als propis trets culturals”, a allò que els “identifica” com a poble, com a cultura. L’amor a una terra pròpia que cal cuidar i conrear i a la qual s’està, amorosament, arrelat.

4) En les primeres línies, ja es deia que la trobada era primordial per al diàleg. L’encíclica advoca a favor d’una “cultura de la trobada” sostinguda a “buscar punts de contacte, bastir ponts, projectar alguna cosa que inclogui tothom” (FT, 216). La cultura de la trobada cerca nexes d’unió, és inclusiva, acollidora per construir, “projectar” quelcom en comú, que no solament sigui d’uns o altres, sinó de tothom. Per això cal “generar processos de trobada” (FT, 217), s’ha de possibilitar que la trobada entre diferents es pugui produir. Un element crític perquè sigui així és *educar en la trobada*, en el diàleg:

“Armem els nostres fills amb les armes del diàleg! Ensenyem-los la bona batalla de la trobada!”(FT, 217). L’educació en la trobada és crucial per al diàleg entre diferents.

5) La importància de posar “en veritable diàleg les grans formes culturals que representen la majoria de la població” (FT, 219). En tota societat hi ha “unes quantes cosmovisions, cultures o estils de vida”. Aquesta diversitat no només ha de ser tinguda en compte, sinó que ha d’entrar en diàleg per generar un “pacte cultural” on les diferents cultures se sentin reconegudes i reflectides en la seva identitat des d’un “realisme dialogant” que “implica acceptar la possibilitat de cedir alguna cosa pel bé comú” (FT, 221).

El diàleg ha de ser pacient i confiat, amb intenció d’ajuda mútua, fer-se des de la identitat personal i cercant ponts.

6) Quan hi ha conflictes, la *reconciliació s’aconsegueix en el* conflicte, que se supera a través del diàleg (FT, 244). A més, el diàleg ha de ser molt present davant de l’amenaça de les armes nuclears; la seva “eliminació total és un desafiament i un imperatiu moral i humanitari” (FT, 262). Són dues maneres molt explícites en què l’encíclica assenyalava la necessitat del diàleg: la reconciliació en els conflictes i l’eliminació de l’amenaça que suposen per a la humanitat sencera les armes nuclears.

Quan hi ha conflictes, la *reconciliació s’aconsegueix en el* conflicte, que se supera a

7) Precisament enllaçada amb la consideració anterior i seguint l’esperit de les Benaurances (Mt 5,9), l’apel·lació “a cadascú de nosaltres”, i, per tant, de caràcter personal per a la construcció de la pau, que no pot ser establerta si no és a través del diàleg. L’encíclica utilitza una bonica expressió de gran ressò: artesà. Efectivament, la construcció de la pau requereix les destreses, la paciència, la cura i el detall dels artesans, d’aquells que en la seva “labor”, en la seva feina, hi posen el mirament, l’atenció al detall, la laboriositat pròpia del treball de l’artesà. La pau de la terra —*Pacem in terris* (Joan XXIII, 1963)— exigeix del cristià una resposta, un compromís personal. La construcció de la pau requereix les qualitats del bon artesà.

L’amabilitat

Els cristians coneixen bé les virtuts fonamentals (Piepper, 2007), que es divideixen en dues: les virtuts cardinals, que són: la prudència, la justícia, la fortalesa i la templança; i les virtuts teològals: la fe, l’esperança i la caritat. La seva perfecció, en la vida diària, permet acostar-se a una existència amb sentit i en plenitud. Però potser sí que es podria també tenir en compte *un petit tractat de les grans virtuts* —no fonamentals—, tal com va proposar Comte-Sponville (1996) i que va xifrar en divuit, entre les quals el coratge, la

gratitud o l'humor. A més, aquest petit tractat contempla dues virtuts fonamentals: la prudència i la justícia, que, al nostre entendre, es troben entre les fonamentals. En el tractat petit de Comte-Sponville, s'hi troba a faltar l'amabilitat, que és una petita gran virtut per al nostre comportament en la vida ordinària i, si es prefereix, en moments concrets d'un dia qualsevol. L'amabilitat es troba en els petits detalls i suposa una predisposició al tracte educat —per tant, format i conformat— amb altres persones, conegudes o desconegudes, en l'entorn laboral i social d'un dia qualsevol.

La construcció de la pau, que no pot ser establerta si no és a través del diàleg.

L'encíclica anima a “recuperar l'amabilitat” (FT, 222, 223 i 224). S'entén que si cal recuperar l'amabilitat és perquè, almenys en part, s'ha perdut. I la pèrdua s'explica per l'“individualisme consumista” que “provoca molta prepotència”, accentuat en moments de crisi com la que es viu ara.

L'agressivitat, certament, ha augmentat i es manifesta en diferents àmbits de la societat: en la política, en l'educació, en les relacions entre les persones, en l'àmbit familiar i en el laboral. Sembla que els “dics de contenció” que són el respecte als altres i la bona educació han perdut força en la nostra contemporaneïtat o s'han diluït en aquestes societats líquides a parer de Bauman (1999), gasoses segons Royo (2017) o volàtils en opinió de Torralba (2018).

La recuperació de l'amabilitat es troba en el seu “cultiu”. El terme utilitzat a l'encíclica —“cultiu”— és molt significatiu. El cultiu implica cura, mirament, dedicació, perseverança, delicadesa. Cultivar-se en l'amabilitat és tant com dir exercitar-s'hi constantment, procurar-la en la manera de ser i estar, cada dia, en relació amb els altres. Les persones que ho facin així, diu l'encíclica, “es converteixen en estrelles enmig de la foscor” perquè l'agressivitat, la cridòria, el soroll clamorós que impera en la vida social és, certament, foscor (FT, 222). Les persones amables aporten claredat, llum, en aquesta boira espessa que entenebreix la vida en societat.

El Papa Francesc recupera sant Pau (Ga 5,22) per explicar quin és l'estat d'ànim que encoratja els qui caminen en l'amabilitat. És un estat d'ànim afable, suau, que sosté i conforta, que carrega el pes de “problemes, urgències i angoixes”, que es diferencia en el tracte vers els altres i que intenta no ferir amb “paraules o gestos”. És el contrari, doncs, d'un estat d'ànim “aspres, rude, dur” (FT, 223).

L'amabilitat suposa, també, alliberar la “crueltat” que, de vegades, és present en les relacions humanes. Quan l'amabilitat es manifesta en una persona que sap dir “amb el vostre permís”, “perdó” i “gràcies”, suposa un autèntic

bàlsam en les relacions entre persones desgastades davant de tanta hostilitat. Quan el cultiu de l'amabilitat s'estén per la societat, “transfigura profundament l'estil de vida, les relacions socials, la manera de debatre i confrontar idees”, busca consensos i obre camins “on l'exasperació destrueix ponts” (FT, 224). I, més endavant, sosté que a qui s'hagi de “renyar” — següent Tm 2,25 i Tt 3,23— s'haurà de fer amb dolcesa, amabilitat i humilitat (FT, 239).

No és el cultiu de l'amabilitat “un detall menor ni una actitud superficial” (FT, 224); és, al contrari, entrar en una de les virtuts “menors”, però grans per a la vida en societat.

L'amistat social

El Papa Francesc aclareix gairebé a l'inici de l'encíclica, en el número dos, la seva motivació, després de *Laudato si'* (2015), a dedicar aquesta encíclica a la fraternitat i l'amistat social perquè les qüestions relacionades amb totes dues “han estat sempre entre les meves preocupacions” (FT, 5). No deixa de ser revelador que fraternitat i amistat social estiguin estretament relacionades, com ho estan, també, amb el diàleg (capítol VI, “Diàleg i amistat social”)

El Papa Francesc, com a home de la seva època, es preocupa i està al corrent del que hi passa. No se li escapa la importància de les xarxes digitals, sobretot entre la joventut. No és estrany, doncs, que la primera referència directa a l'amistat la faci en relació amb aquestes xarxes amb una crítica, perquè “eximeix el laboriós cultiu d'una amistat” (FT, 43). Afirmar el Papa Francesc que les xarxes digitals no construeixen un veritable “nosaltres”, sinó que més aviat “dissimulen” i “amplifiquen” l'individualisme expressat en la xenofòbia i el rebuig als dèbils. I sentència: “La connexió digital no és

L'encíclica anima a “recuperar l'amabilitat” suficient per bastir ponts, no abasta per unir la humanitat” (FT, 43). Es podria dir que les xarxes digitals són extensives, però no intensives. Són extensives perquè arriben a molta gent i són, efectivament, molts els qui les fan servir, els usuaris. Però no són intensives perquè les relacions que s'estableixen, difícilment, fomenten el cultiu laboriós que requereix una amistat, ni tampoc “arriben” a construir aquests ponts per a una autèntica humanitat.

Les relacions d'amistat, “si són sanes i veritables”, s'obren als altres deixant enrere “intimismes egoistes amb aparença de relacions intenses”. I sosté, amb una frase bella, que les “formes més nobles d'amistat viuen en cors que es deixen completar” (FT, 89). El que mou a trobar-se amb l'amic és l'amor “per ser qui és”, que fa “buscar el millor per a la seva vida” (número 94). Ja

sostenia Aristòtil a la seva *Ètica a Nicòmac* que “els amics volen el bé dels que estimen per si mateixos, no en virtut d’una afecció, sinó d’una manera de ser” (Aristòtil, *Ètica a Nicòmac*, VIII, 32-34), però l’encíclica es refereix a “el millor per a la seva vida”.

Només si es fa possible aquesta manera de relacionar-se els uns amb els altres —com a amics, buscant no solament el bé de l’altre, sinó “el millor per a la seva vida”— serà possible l’amistat social (FT, 94). L’amistat social se sosté, aleshores, en aquesta recerca d’“el millor” per a l’altre. Quan aquesta amistat social és “genuïna” dins d’una societat, “és una condició de possibilitat d’una veritable obertura universal” (FT, 99). Es veu, doncs, com l’amistat social implica una obertura en la proximitat, però també en la universalitat. En el fons, a la base de l’amistat hi ha l’amor al pròxim —al proïsme— i al que no ho és, perquè és la fraternitat qui guia l’amistat social cap a un amor universal que promou l’autèntic desenvolupament de persones i pobles (FT, 106).

Les relacions que s’estableixen en elles xarxes socials difícilment fomenten el cultiu laboriós que requereix una amistat, ni tampoc “arriben” a construir els ponts necessaris per a una autèntica humanitat.

Diàleg i amistat social

Aquest subapartat agafa el títol del capítol sisè de l’encíclica. Un capítol que s’inicia resumint el contingut del verb dialogar: “acostar-se, expressar-se, escoltar-se, mirar-se, conèixer-se, provar de comprendre’s, buscar punts de contacte”. El diàleg és imprescindible per trobar-se i ajudar-se mútuament (FT, 198). Un diàleg “entre les generacions” i “en el poble” (FT, 199) que ha de ser pacient —vegeu la primera consideració— però que, a més, ha de ser “persistent i coratjós” (FT, 198), que no es pot confondre amb “un febril intercanvi d’opinions” que només són “monòlegs que procedeixen en paral·lel” i que “no comprometen ningú” (FT, 200). I, a més a més, on “preval el costum de desqualificar ràpidament l’adversari” (FT, 201). Qui no és capaç de reconèixer que, efectivament, la desqualificació de l’altre és present, amb massa freqüència, en la vida social? L’encíclica apunta just al contrari, a “un diàleg obert i respectuós, on es busqui arribar a una síntesi superadora” (FT, 201). Quan no és així, el que es demostra és que no hi ha interès pel bé comú, “sinó per l’adquisició de beneficis que atorga el poder o, en el millor dels casos, per imposar la seva manera de pensar” (FT, 202). Qui sigui capaç de “trencar aquesta lògica malaltissa i decideixi sostenir amb respecte una paraula carregada de veritat” (FT, 202) serà l’heroi del futur. El diàleg fecund arriba carregat, doncs, amb la veritat. Resulta molt complicat establir un diàleg si no està basat en la veritat o en la recerca conjunta de la veritat. (Vegeu la segona característica.)

El diàleg social es nodreix del respecte i del convenciment que “el punt de vista de l’altre pot aportar-hi alguna cosa” i, “encara que hom no pugui assumir-ho com una convicció pròpia”, sí que té la capacitat de comprendre el que l’altre diu i fa” (FT, 203).

L’encíclica aprofundeix en el diàleg com a “camí adequat, en una societat pluralista, per arribar a reconèixer allò que ha de ser sempre afirmat i respectat” (FT, 211). I no es pot obviar el qualificatiu “sempre”. “Què és el que sempre cal afirmar i respectar?”, hom podria preguntar. El que és antropològic en l’ésser humà: la Veritat essencial, que és principi i final de

L’encíclica aprofundeix en el diàleg com a “camí adequat, en una societat pluralista, per arribar a reconèixer allò que ha de ser sempre afirmat i respectat”

l’existència. És cert que, “en un diàleg enriquit i il·luminat per raons, per arguments racionals, per varietat de perspectives i per aportacions de diversos sabers i punts de vista” (FT, 211), es podria arribar a consensuar unes “veritats

elementals”. En canvi, són els “valors permanents, tot i que no sigui fàcil reconèixer-los”, i els “valors bàsics”, que es reconeixen com a transcendents, els que atorguen una solidesa, afirma l’encíclica, a una ètica social. És a través del diàleg i de la intel·ligència —del discerniment— que es pot “captar” que hi ha una veritat permanent perquè hi és sempre i “en la realitat mateixa de l’ésser humà de la societat, en la seva naturalesa íntima”. La recerca conjunta d’aquesta veritat, a través de la trobada fraternal, propiciada pel diàleg amorós, es pot forjar en una amistat social que arribi a la universalitat.

Cinc idees centrals del capítol a tall de síntesi final

1. El que mou els cristians a sortir a trobar l’altre és l’Amor.
2. El diàleg és sortir junts a la recerca de la veritat.
3. L’educació en la trobada és primordial per al diàleg entre diferents.
4. Quan el cultiu de l’amabilitat s’estén per la societat, “transfigura profundament l’estil de vida, les relacions socials, la manera de debatre i confrontar idees”.
5. “Què és el que sempre cal afirmar i respectar?”, hom podria preguntar. La Veritat essencial, que és principi i final de l’existència.

Referències

Aristòtil (1985). *Ética Nicomáquea*. Madrid: Gredos.

- Baumann, Z. (1999). *Modernidad líquida*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.
- Benet XVI (2006). *Deus caritas est. Sobre el amor cristiano*. Madrid: Palabra.
- Benet XVI (2009). *Caritas in veritate. Sobre el desarrollo humano integral en la caridad y en la verdad*. Madrid: Palabra.
- Comte-Sponville, A. (1996). *Petit tractat de les grans virtuts*. Barcelona: Columna Assaig.
- Díaz, J. A.; Sánchez-Ferrero, A. (1966). *Evangelio y evangelistas. Las perspectivas de los tres primeros evangelios en sinopsis*. Madrid: Taurus.
- Francesc (2015). *Laudatio si'*. Madrid: BAC.
- Francesc (2020). Carta encíclica *Fratelli tutti*. Madrid: Palabra.
- Joan XXIII (1972 [1963]). *Pacem in Terris. Ocho grandes mensajes*. Madrid: BAC.
- Lipovetsky, G. (1994). *El crepúsculo del deber. La ética indolora de los nuevos tiempos democráticos*. Barcelona: Anagrama.
- Pieper, J. (2007). *Las virtudes fundamentales*. 9a edició. Madrid: Rialp.
- Pontificio Consejo “Justicia y Paz” (2004). *Compendio de la Doctrina Social de la Iglesia*. Madrid: BAC.
- Royo, A. (2017). *La sociedad gaseosa*. Barcelona: Plataforma Editorial.
- Torralba, F. (2018). *Món volàtil*. Barcelona: Columna.
- Yepes, R.; Aranguren, J. (1999). *Fundamentos de Antropología. Un ideal de excelencia humana*. 4a edició. Pamplona: EUNSA.

¹ Professor titular de la Universitat Ramon Llull – Blanquerna.

² L'Arxidiòcesi de Barcelona, amb el títol de *Sortim!* (2018), va proposar, en el seu Pla Pastoral Diocesà, orientacions i propostes per a una conversió pastoral a l'Arxidiòcesi de Barcelona.